

Comerț și Civilizație. Transilvania în contextul schimburilor comerciale și culturale în antichitate (Editori Călin Cosma și Aurel Rustoiu), Cluj-Napoca, Editura Mega, 2005, 296 pag.

În ultimii ani, un grup de arheologi de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj ne-a obișnuit cu apariția periodică a unor volume de studii colective, reunite în seria *Interferențe etnice și culturale în milenii I a.Chr. - I p.Chr.: Habitat und Gesellschaft im westen und nordwesten Rumäniens vom Ende des 2. Jahrtausends v.Chr. zum Anfang des 1. Jahrtausends n. Chr.*, Cluj-Napoca, 2002 (autori: A. Rustoiu, H. Pop, A. Ursuțiu, Fl. Gogâltan, Al Gudea); *Habitat und Gesellschaft im westen und nordwesten Rumäniens in den 8-10. Jahrhunderten n.Chr.*, Cluj-Napoca, 2002 (autori: C. Cosma și Al. Gudea); *Războinici și artizani de prestigiu în Dacia Preromană (Krieger und Schmiede im vorromischen Dakien)*, Cluj-Napoca, 2002 (volum semnat de A. Rustoiu); *Interregionale und kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2.Jht. n.Chr.-1.Jht. n.Chr.)*, Cluj-Napoca, 2002 (sub coordonarea lui A. Rustoiu și A. Ursuțiu); *Etapa mijlocie a primei vârste a fierului în Transilvania (The Middle stage of the first Iron Age in Transilvania)*, Cluj-Napoca, 2002 (volum semnat de A. Ursuțiu); *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d.Hr (The West and North-west Territories of Romania on the 8th-10th Centuries A.D.)*, Cluj-Napoca, 2002 (semnat de C. Cosma). Finanțarea a fost susținută de Ministerului Educației și Cercetării, prin intermediul unor proiecte de cercetare.

Volumul care ne este propus de cei doi prestigioși editori abordează o temă întotdeauna interesantă: comerțul în antichitate. În jurul acestei teme s-au adunat mai multe studii ale unor specialiști deja consacrați pentru studiul perioadei. Abordarea problematicii comerțului conduce - în opinia celor doi editori - la conturarea a patru paliere tematice, ce pot fi urmărite în cadrul studiilor dedicate problemelor vizând relațiile comerciale și rolul lor în geneza unor fenomene de civilizație. Importanța cercetării relațiilor comerciale din Transilvania are la bază câteva elemente ce vizează atât resursele naturale, cu important rol în dezvoltarea relațiilor de schimb, cât și produsele și tehnologia unor ateliere meșteșugărești ale comunităților antice din acest areal. De urmărit sunt și rutele comerciale din zona central-est europeană, fără de care schimburile nu ar fi putut avea loc.

Aceeași editori remarcă și faptul că elementele mai sus menționate se întrepătrund influențându-se una pe cealaltă. Astfel, resursele naturale ale zonei intracarpatică au determinat activitatea artizanilor și a atelierelor meșteșugărești, activitatea acestora, care a înflorit la începutul primului mileniu î.Chr., fapt pus în evidență de cercetări arheologice, din care cunoaștem numeroase depozite de bronzuri cu unelte și piese semifabricate. Observații în acest sens, mult mai detaliate însă, se pot face privind atelierile din epoca Regatului dac (sec. I î.Chr. - I d.Chr.) și din perioada Daciei romane.

Un prim articol, semnat de Florin Gogâltan, își propune identificarea funcțiilor sociale și economice ale tell-urilor epocii bronzului carpatic, abordând

subiectul dintr-o perspectivă teoretică. După o scurtă introducere în temă, autorul, care în cercetările sale anterioare a încercat să identifice unele aspecte și mecanisme comune, comparând nivelul de dezvoltare atins de tell-urile din Bazinul carpatic cu cel atins de cele din zona Orientului Apropiat, ne oferă o scurtă incursiune în istoriografia problematicii „revoluției urbane” din tell-urile Orientului Apropiat. Apoi, ne arată perspectiva europeană a unor cercetători cu privire la tipurile de habitat întâlnite în preistoria Europei. În continuare, autorul prezintă unele idei pe care le-a desprins analizând comunicările susținute cu ocazia unui simpozion dedicat problemelor de acest fel – *Settlement Patterns and Urbanization*, ce a avut loc la Londra în anul 1970, și în cadrul căruiua au fost analizate, dintr-o perspectivă pluridisciplinară, atât așezările neurbane, cât și cele urbane. De asemenea, opiniile unor cercetători cu privire la funcția socială și economică a tell-urilor din Bazinul Carpatic sunt apoi relaționate cu cele ale autorilor străini.

Următorul studiu din volum poartă titlul *Comerț și societate la începuturile celei de-a doua epoci a fierului din Dacia* și este semnat de Gelu Florea. Autorul încearcă să identifice unele relații ale populației dacice cu lumea elenistică, analizând piesele provenite din această zonă, dar urmărind cu atenție și circulația monetară a perioadei. Paralel cu aceasta, încearcă să înțeleagă funcționalitatea și evoluția sistemului social în funcție de raporturile economice existente în epocă.

Aurel Rustoiu tratează despre *Dacia și Italia în sec. I î.Chr. Comerțul cu vase de bronz în perioada republicană târzie*. După prezentarea descoperirilor și catalogarea tipurilor de vase, autorul le discută cronologia, încearcă să identifice difuziunea și direcțiile de comerț pe care le-au urmat în antichitate și oferă câteva considerații cu privire la relațiile comerciale ale civilizației dacice cu lumea romană.

Vitalie Bârcă studiază fibulele din mediul sarmatic est-carpatic și discută probleme de cronologie, origine și răspândire; de asemenea, întocmește și o utilă tipologie a acestei categorii de artefacte.

Importurile și producția locală de ceramică din *vicus*-ul roman de la Napoca, sunt subiectul studiului semnat de Viorica Rusu-Bolindeț și Sorin Cociș. După o scurtă aducere la cunoștință a cercetărilor efectuate la Napoca, prin predecesorii lor, autorii prezintă rezultatele analizei ceramicii descoperite în *vicus*-ul roman. Acestea îi conduc pe cei doi cercetători la unele concluzii cu privire la piesele de ceramică care au reprezentat importuri din spațiile învecinate, dar mai ales la cele care au fost produse locale, semnalând în acest sens o continuare a utilizării ceramicii de tradiție La Tène târzie.

Cercetătorul Nicolae Gudea se ocupă de consumurile armatei romane din Dacia Porolissensis, încercând să întrevadă necesitățile acesteia, producția locală și importurile din zonă. În introducere, autorul încearcă să își justifice demersul, prezentând scopul lucrării, stadiul actual al cercetărilor în domeniu, și metoda personală de lucru. Apoi, sunt aduse în atenție aspecte legate de organizarea militară a armatei din Dacia Porolissensis, efectivele armatei, construcțiile în care ea locuia, și tot aici vorbește, pe baza analizei izvoarelor antice și a literaturii

istorice, despre aspecte cotidiene ale vieții din armată romană, despre necesitățile de alimente și furaje, despre producția lor locală.

De analiza statistică și comparativă a creșterii de animale pe teritoriul Daciei romane s-a ocupat Alexandru Gudea. În preambulul studiului său arheozoologic, autorul își motivează demersul și discută despre metoda de lucru. Continuă cu descrierea materialului osteologic descoperit într-o clădire a orașului roman Porolissum, cu date statistice și comparative. Apoi, încearcă să identifice componența calitativă a eșantioanelor, precum și categoriile de animale de la care provin rămășițele osteologice. De urmărit este felul în care se face legătura între analizele arheozoologice și modul în care produsele rezultate de pe urma creșterii unor astfel de animale au ajuns la consumatori.

Gabriel Tiberiu Rustoiu a oferit volumului de studii un material asupra exploatării sării și a habitatului în Transilvania din a doua jumătate a secolului V și prima jumătate a secolului VI d.Chr. După prezentarea arealului geografic, autorul identifică masive de sare și vorbește despre locul pe care-l ocupă sarea în viața cotidiană a epocii cercetate. Totodată, indică unele tehnici de exploatare a sării și drumurile comerciale pe care aceasta le urma.

Volumul numără 296 de pagini, o ilustrație destul de bogată (75 de figuri din care 1 hartă color). De asemenea, conține mai multe anexe cu liste de abrevieri bibliografice, cataloage, tabele, grafice. Fiecare studiu este însoțit și de câte un cuprinzător rezumat în limba engleză.

Cu studiile menționate, volumul devine unul de referință pentru locul pe care teritoriul actualei provincii Transilvania l-a avut în Antichitate în cadrul schimburilor, de orice fel, cu teritoriile din jur.

CRISTIAN DIMA

Florin Fodorean, *Drumurile din Dacia romană*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2006, 448 p. (+69 figuri în text, 15 planșe, o hartă, rezumat în lb. engleză).

Imperiul Roman nu putea să ființeze și să dăinuiască fără sistemul său de drumuri, căci întreg mecanismul militar, economic și politic depindea de el. Cu ajutorul lui, cultura, spiritualitatea și ideile, de orice natură, au putut și ele circula.

În istoriografia occidentală, care are la dispoziție și surse mai bogate, subiectul a făcut deja o carieră impresionantă. Istoriografia românească, restantă, din felurite motive, în multe aspecte ale studiului Daciei romane, are abia acum, prin lucrarea lui Florin Fodorean, o sinteză ce poate să dea noi perspective subiectului. Cel numit și-a asumat acum câțiva ani elaborarea unei teze de doctorat cu această temă și apoi, într-o variantă actualizată, publicarea ei într-un volum.

Editat în condiții grafice de calitate, cu o manieră concisă de structurare și prezentare a informației istorice, deși masiv, volumul se face ușor de consultat; aceasta, în ciuda faptului că unele capitole sau subcapitole prezintă o pondere